



ПРИРУЧНИК

„Обука и оснаживање омладинских радника и едукатора ради подизања свести у цивилном друштву о инклузији особа са инвалидитетом”

НАЗИВ:

Приручник „Обука и оснаживање омладинских радника и едукатора ради подизања свести у цивилном друштву о инклузији особа са инвалидитетом“

ПРОЈЕКАТ:

Изградња капацитета омладинских радника за инклузију младих са инвалидитетом кроз квалитетне спортске активности за младе, програме на отвореном и у слободно време

Пројектни партнери су:

- *Spin / Окрет (БА)*
- АМУСЕ (РС)
- БТБ (КС)
- *Don Giovanni Zanandrea Onlus Foundation (ИТ)*

ИЗДАВАЧ:

Fondazione Don Giovanni Zanandrea, Италија

УРЕДНИК:

Chiara Martini

АУТОРИ:

Chiara Martini

Амар Хамзић

Anna Baldoni

Sabina Hebib

ГРАФИЧКИ ДИЗАЈН:

Никола Радовановић

ПРЕВОД СА ЕНГЛЕСКОГ:

Предраг Томашевић

Напомена:

У публикацији се именице граматичког мушког рода подједнако односе на особе мушког и женског рода.



Садржај

О ПРОЈЕКТУ	1
ПОЗАДИНА ПРИРУЧНИКА	6
1. ДЕО: Теоријски део	9
1. Промена погледа социјалних радника и цивилног друштва на особе са инвалидитетом (ОСИ): од „људи у потреби“ до „људи са ресурсима и талентима“ или једноставно „људи“. Неки основни теоријски елементи.....	9
2. Концепти разноликости и инклузије као темељи у свакој области: преформулисање наратива о младим особама са инвалидитетом захваљујући филму и свету комуникације.....	12
3. Педагошке теорије и приступи образовању о разноликости и инклузији: резилијентност и међузависност	17
4. Инклузија у пракси. Неки оперативни предлози за рад са младима	19
5. Инклузија као алат за побољшање емоционалне интелигенције	24
6. Мерење утицаја инклузивних иницијатива.....	26
7. Подржавање промена: одрживост иницијатива.....	28
2 ДЕО: Практични део: савети, добре праксе, примери и активности	29
2.1 Како дизајнирати инклузивне радионице корак по корак	29
2.2 Примери добре праксе.....	37
БАСКИН: НОВИ СПОРТ ЗА СВЕ	37
МЕТОДОЛОГИЈА ПОЗОРИШТА COSQUILLAS: ПРЕРАДА КРОЗ ПРИПОВЕДАЊЕ.....	40
БАНДА РУЛИ ФРУЛИ: ИНКЛУЗИВНИ ОРКЕСТАР.....	42
ДРУГАЧИЈЕ УМЕТНИЦИ: УМЕТНОСТ ЈЕ УВЕК ПОЗИВ НА РАЗУМЕВАЊЕ / ИЛИ КРЕАТИВНОСТ МОЖЕ ПОМОЋИ У ПРЕВАЗИЛАЖЕЊУ НЕЗНАЊА	44
ДАВАЊЕ ГЛАСА СЛИКАМА А.А.С. СИСТЕМА.....	46
ШЕТЊЕ УДРУЖЕЊА „LE PASSEGGIATE DI AGATA“	48
Литература.....	50
За оне који желе да знају више...	51



О ПРОЈЕКТУ

Назив пројекта: „Изградња капацитета омладинских радника за инклузију младих са инвалидитетом кроз квалитетне спортске активности за младе, програме на отвореном и у слободно време”

Резиме пројекта:

Овај пројекат је креиран као одговор на спортске, друштвене и рекреативне потребе младих особа са инвалидитетом.

Неколико студија показује да су млади људи са инвалидитетом међу најмаргинализованијим и најсиромашнијим у светској омладинској популацији и да је већа вероватноћа да ће се суочити са озбиљним друштвеним, економским и грађанским разликама него њихови вршњаци без инвалидитета, чак и у развијеним земљама.

Када је у питању спорт, за особе са инвалидитетом или хроничним стањима, редовно учешће у физичкој активности није увек доступно, а стопе учешћа су и до три пута ниже од стопа особа без инвалидитета. Овим људима, на пример, може бити тешко да пронађу одговарајући спортски или програм физичке активности у својој непосредној близини, углавном због недостатка посебне обуке особља.

Што се тиче друштвеног аспекта, партнерске организације су приметиле недостатак програма прилагођених потребама и интересовањима младих са инвалидитетом. Ова оскудица ограничава њихове могућности за учешће, јер често не проналазе активности које су у складу са њиховим жељама и способностима. Чак и када су програми доступни, они често не одговарају адекватно различитим потребама младих са инвалидитетом, укључујући особе са различитим врстама и степеном инвалидитета.

Ове идентификоване потребе биће решене кроз иницијативе за изградњу капацитета, са крајњим циљем стварања инклузивног и оснажујућег окружења за младе са инвалидитетом, кроз спорт, активности на отвореном и активности у слободно време.

Циљ пројекта:

Општи циљ пројекта је развој капацитета организација и стручњака који раде у области омладинског рада за инклузију младих са инвалидитетом кроз квалитетне спортске, активности на отвореном и рекреативне програме.

Наша улога као омладинских радника и омладинских организација мора бити промоција комбинованог и инклузивног омладинског рада, тако да активности са младим људима са инвалидитетом имају за циљ да их оснаже и

у потпуности укључе у друштвени, економски и живот у процесу доношења одлука.

Спрецифични циљеви пројекта су:

1. Јачање капацитета организација за омладински рад и омладинских радника (у свим нашим земљама, посебно у Босни и Херцеговини и на Косову) о томе како подићи свест међу младима и омладинским радницима о инклузији младих са инвалидитетом кроз квалитетне спортске, активности на отвореном и рекреативне активности у оквиру програма омладинског рада.
2. Јачање компетенција организација за омладински рад у прилагођавању простора и метода на квалитетан начин за спортске, активности на отвореном и рекреативне активности намењене мешовитим групама младих, са и без инвалидитета.
3. Јачање вештина координатора омладинског рада за активно учешће, кроз квалитетно управљање просторима намењеним за спортске, активности на отвореном и рекреативне активности, са мешовитим групама младих, са и без инвалидитета.

Пројектне активности су:

Радни пакет 1 – Управљање пројектом:

- Т1.1 – Припремне активности и процедуре за реализацију и планирање пројекта
- Т1.2 – Онлајн почетни састанак
- Т1.3 – Онлајн састанак за средњорочну евалуацију
- Т1.4 – Онлајн састанак за завршну евалуацију

Радни пакет 2 - Подизање свести младих у мејнстриму и омладинских радника о инклузији младих са инвалидитетом:

- Т2.1 – Развој приручника за омладинске раднике за организовање радионица усмерених на промену перцепције цивилног друштва о особама са инвалидитетом (ОСИ)
- Т2.2 – Развој и тестирање онлајн курса за организовање активности заступања ради промене перцепције цивилног друштва о ОСИ
- Т2.3 – Креирање и објављивање 10 ТикТок видео снимака за промоцију инклузије, које су направиле особе са и без инвалидитета
- Т2.4 – Локалне обуке

Радни пакет 3 – Књига алата и онлајн курс

- T3.1 – Књига алата са препорукама за омладинске раднике/координаторе
- T3.2 – Онлајн курс за координаторе и вође локалних омладинских организација
- T3.3 – Збирка добрих пракси и интервјуа

Радни пакет 4 – Развој курикулума и реализација локалних обука

- T4.1 – Курикулум за изградњу капацитета омладинских организација за оснаживање особа са инвалидитетом у управљању инклузивним спортским просторима
- T4.2 – Локалне обуке за тестирање курикулума

Радни пакет 5 - Видљивост и промоција пројекта

- T5.1 – Развој плана промоције пројекта и свакодневна имплементација
- T5.2 – Веб-сајт пројекта
- T5.3 – 6 онлајн кампања
- T5.4 – Локалне завршне конференције

Пројектни партнери:

Fondazione Don Giovanni Zanandrea (ИТ) основана је 1918. године и дубоко је укоренењена у историји града Ченто. Током више од једног века, еволуирала је од своје првобитне улоге сиротишта до динамичног центра друштвених иновација, посвећеног инклузији, аутономији и достојанству људи у рањивим ситуацијама. Данас, Фондација подржава особе са инвалидитетом, крхке младе одрасле и породице које се суочавају са тешкоћама кроз висококвалитетне образовне, рехабилитационе и социјалне услуге. Њен рад превазилази традиционалну помоћ: циљ је изградња персонализованих животних путева који јачају вештине, подстичу независност и промовишу активно учешће у заједници. У сржи приступа Фондације је централно место особе. Сваки појединац се цени због својих способности, тежњи и потенцијала и подржава се у изражавању себе и развоју у безбедном, гостољубивом окружењу. Људи се подстичу да развијају практичне животне вештине, граде смислене односе и поново открију своју улогу активних доприносилаца друштву. Активности Фондације фокусиране су на три главне области. **Самосталан живот**, кроз приступачна стамбена решења уз подршку обучених стручњака и помоћних технологија; **инклузија на послу**, нудећи могућности за обуку, структуриране рутине и сарадњу са локалним предузећима; и **социјализацију**, кроз културне, уметничке, спортске и рекреативне активности које негују аутентичне односе и осећај припадности.

SPIN / ОКРЕТ (БА) је непрофитна омладинска организација са седиштем у Мостару, Босна и Херцеговина, званично регистрована 2018. године након неколико година рада као неформалне омладинске иницијативе. Организација ради на промоцији инклузивног омладинског рада, здравог

начина живота и једнаких могућности за младе људе да учествују у учењу, спорту и животу заједнице. ОКРЕТ првенствено ради са младима који се суочавају са мање могућности, укључујући оне ван формалног образовног система, младе људе из удаљених подручја и младе са ограниченим приступом образовним и рекреативним активностима. Кроз неформално образовање и методологије засноване на спорту, организација ствара приступачна окружења за учење која подржавају лични развој, социјалну инклузију и активно учешће. Организација има богато искуство у оквиру Еразмус+ програма, посебно у пројектима изградње капацитета у омладинском раду и стручном образовању и обуци. Њене активности су усмерене на инклузију, ментално здравље, превенцију насиља, запошљивост и предузетништво, са снажним нагласком на развој практичних, инклузивних методологија за различите циљне групе. У оквиру овог пројекта, ОКРЕТ доприноси својом стручношћу у инклузивном омладинском раду, развоју обуке и активностима заснованим на заједници, подржавајући стварање и тестирање инклузивних приступа који промовишу учешће и оснаживање младих са инвалидитетом кроз спорт, активности на отвореном и у слободно време.

АМУСЕ (РС) је непрофитна омладинска организација са седиштем у Србији која ради на промоцији здравог начина живота, социјалне инклузије и оснаживања младих. Организација се фокусира на јачање вештина, благостања и активног учешћа младих, са посебном пажњом на оне који се суочавају са мање могућности и маргинализацијом. АМУСЕ спроводи низ активности, укључујући програме неформалног образовања, истраживања о приступачности и инклузији, иницијативе за подизање свести и међународну сарадњу. Њен пројектни рад се бави кључним темама као што су ментално здравље, превенција радикализације младих, инклузивне активности у слободно време и на отвореном, и оснаживање омладинских радника да подрже разноврсне младе људе. Кроз своје учешће у програму Erasmus+ и другим партнерствима, АМУСЕ доноси искуство у дизајнирању и спровођењу инклузивне обуке, неговању пракси социјалне инклузије и развоју методологија које побољшавају учешће и благостање младих са инвалидитетом и других недовољно заступљених група.

Изградња Балкана (КС) је непрофитна омладинска организација коју је основала група младих лидера у Митровици, на Косову, са циљем промоције регионалне сарадње, оснаживања младих и међукултурног дијалога широм Западног Балкана. Организација развија иницијативе које окупљају младе људе да уче, сарађују и граде заједничко знање, јединство и међусобно поштовање преко етничких и националних граница. „Изградња Балкана“ спроводи активности неформалног образовања, размене младих, радионице и сесије изградње капацитета које јачају дигиталне и професионалне вештине, инклузију и активно грађанство међу младима. Рад организације је усмерен на оснаживање младих из различитих средина да се укључе у смислено учење, иновације и деловање у заједници. Кроз учешће у програму

Еразмус+ и другим међународним партнерствима, организација доприноси искуством у прекограничној сарадњи, инклузивном раду младих и дизајнирању активности које воде млади, а које подстичу сарадњу, отпорност и регионално разумевање.

ПОЗАДИНА ПРИРУЧНИКА

Приручник „Обука и оснаживање омладинских радника и едукатора ради подизања свести у цивилном друштву о инклузији особа са инвалидитетом“ развијен је као одговор на растућу потребу за инклузивним праксама у раду са младима и образовању. Свеобухватна тема је социјална инклузија младих са инвалидитетом, којој се приступа кроз подизање свести, изградњу капацитета и активно ангажовање заједнице.

Сврха и циљеви

Сврха приручника је да опреми омладинске раднике и едукаторе знањем, компетенцијама и алатима неопходним за неговање инклузије особа са инвалидитетом у њиховим заједницама. Главни циљеви приручника су:

- Подизање свести о инвалидитету као димензији људске разноликости.
- Промовисање инклузивног начина размишљања који помера наратив са „људи у потреби“ на „људе који доприносе“.
- Пружање практичних метода и примера за спровођење инклузивних активности са и за омладинске раднике.
- Подршка омладинским радницима у планирању, спровођењу и евалуацији инклузивних иницијатива које промовишу ангажовање цивилног друштва.

Циљни корисници и мултипликатори

Главни корисници овог приручника су омладински радници, едукатори, тренери и фацилитатори који раде на локалном нивоу, често у оквиру локалних удружења, школа или неформалних образовних окружења. Многи од њих можда имају мало или нимало претходног искуства у раду са особама са инвалидитетом.

Приручник је такође намењен мултипликаторима – стручњацима и едукаторима који ће даље ширити његов садржај обучавањем других, спровођењем пројеката и подизањем свести на ширем нивоу заједнице.

Допринос професионалном развоју

Користећи приручник, корисници ће ојачати свој професионални профил кроз:

- Унапређено знање о инклузивним педагошким приступима.
- Унапређене вештине фацилитације и планирања инклузивних активности.
- Повећану свест о емоционалном, друштвеном и утицају инклузивног рада на заједницу.
- Проширену перспективу о разноликости, равноправности и активном грађанству.

Приручник подржава развој кључних компетенција за омладински рад, као што су емпатија, критичко размишљање, комуникација и способност ангажовања различитих група.

Структура приручника

Приручник је подељен на три главна дела:

1. Теоријски део

Овај део представља основне концепте и оквире, укључујући:

- Свест о инвалидитету и промена наратива: од „људи у потреби“ на „људи који доприносе“.
- Разноликост и инклузија као друштвено обогаћивање.
- Педагошке и образовне теорије (нпр. *Canevaro, Errani*) које подржавају инклузивно образовање.
- Инклузија као средство за побољшање емоционалне интелигенције.
- Практично планирање инклузивних иницијатива, разумевање утицаја и одрживости.

2. Практични део

Збирка детаљних студија случаја и добрих пракси које демонстрирају успешне иницијативе за инклузију особа са инвалидитетом, као што су:

- Баскин (инклузивни спорт)
- Методологија позоришта *Cosquillas*
- Банда Рули Фрули (инклузивна музичка група)
- Образовне радионице у којима деца са инвалидитетом делују као стручњаци у школама
- Волонтирање у заједници и учешће у локалним догађајима
- Иницијативе за заступање и подизање свести попут „*Le Passeggiate di Agata*“

Сваки пример укључује опис, кључне елементе, фотографије и референце како би се обезбедили модели који се могу поновити.

3. Ресурси и литература

Пажљиво припремљена листа референци, чланака и алата за подршку даљем учењу и развоју.

„Мерење себе у односу на различитост укључује сваког од нас у **темеље нашег бића**, у предрасуде, у дубоке страхове, у баријере које смо изградили да бисмо се заштитили.

Гледање другог без прихватања његовог богатства и светлости открива инвалидитет окружења, болест друштва, културне, политичке, економске препреке солидарности и екологији суживота.“

[Andrea Canevaro]

1. ДЕО: Теоријски део

1. Промена погледа социјалних радника и цивилног друштва на особе са инвалидитетом (ОСИ): од „људи у потреби“ до „људи са ресурсима и талентима“ или једноставно „људи“. Неки основни теоријски елементи.

Разговор о инвалидитету никада није неутралан. Речи које користимо, слике које евоцирамо, погледи које усвајамо резултат су дубоко укорењених културних и друштвених представа. Често, а да тога нисмо ни свесни, одржавамо стереотипе који своде особе са инвалидитетом на једну димензију њиховог идентитета: ону „недостатка“, „крхкости“, „неспособности“. Ово је још очигледније када су у питању млади људи са инвалидитетом, који са једне стране са собом доносе енергију, тежње и потребе типичне за њихов узраст, али са друге стране често живе у контекстима који не препознају нити вреднују ове карактеристике.

Пре свега, људи

Важан први корак у промени перспективе јесте почети са **језиком**. Изрази које користимо, као што су млади људи са инвалидитетом или особе са инвалидитетом, нису само етикете већ преносе визије света. Говорити о „особама са инвалидитетом“ значи **прво препознати особу**, а не њено стање. То је фундаментални корак који нам помаже да препознамо достојанство, сложеност и човечност. Још боље би било да почнемо једноставно говорити људи, имајући на уму да је инвалидитет једна од многих карактеристика које могу бити део идентитета особе, али га не дефинише у потпуности.

Млади људи, са или без инвалидитета, имају интересовања, страсти, жеље, снове, способности и рањивости. Потребно им је да се обучавају, да стичу искуства, да истражују свет, да буду у групи и да се суочавају једни са другима. Потребни су им простори, време и прилике да изграде свој идентитет, покушавају, праве грешке и бирају. Све је то саставни део процеса одрастања и мора се препознати и подржати, такође (и посебно) у случају младих људи са инвалидитетом.

И управо се ту појављује велики изазов за социјалне раднике: да адекватно одговоре на рекреативне, спортске, образовне и културне потребе младих са инвалидитетом. Изазов који није ни близу једноставног, јер су друштва у којима живимо и даље дубоко онеспособљујућа. Нису људи ти који имају

проблем, већ контекст (физички, друштвени, културни) који им често не дозвољава да у потпуности учествују у колективном животу.

Не постоји само један инвалидитет и сваки је другачији као што су и и људи другачији!

Да бисмо се суочили са овим изазовом, прво морамо препознати да **не постоји само један инвалидитет**. Инвалидитети су бројни, разликују се једни од других и често се јављају заједно, са различитим нивоима интензитета и манифестације. Опште категорије (моторни, сензорни, когнитивни инвалидитет) могу нам помоћи да се оријентишемо, али нису довољне да опишу стварност. Свака особа је јединствена и свако искуство инвалидитета је другачије. **Права централна поента је да исто стање може бити мање или више ограничавајуће у зависности од контекста у којем неко живи.**

Замислите, на пример, особу која се креће у инвалидским колицима: ако је окружење приступачно, ако се може слободно кретати, ако има одговарајућа превозна средства, њихова аутономија је веома висока. Ако се, са друге стране, налазе у окружењу пуном архитектонских баријера, постају зависни од других. Исто важи и за оне са сензорним или когнитивним инвалидитетом: комуникацијске, културне и организационе баријере стварају инвалидитет. **Зато данас говоримо о социјалном моделу инвалидитета, који се не фокусира на индивидуални „дефицит“** (ако то желимо тако назвати да бисмо били јасни), **већ на начин на који друштво реагује (или не реагује) на потребе свих људи.**

Универзална права као полазна тачка

Оно што је до сада речено неизбежно нас води ка разговору о правима. Не можемо инклузију сматрати уступком или љубазношћу: то је право. Особе са инвалидитетом, као и сви остали, имају право да у потпуности учествују у друштвеном, културном, образовном и радном животу. Имају право да буду саслушане, право да бирају, да се изразе. Конвенција УН о правима особа са инвалидитетом, усвојена 2006. године, нуди нам јасан и заједнички оквир на међународном нивоу: она промовише поштовање достојанства, индивидуалне аутономије и пуног учешћа.

Признавање ових права значи превазилажење логике социјалне помоћи, која особу са инвалидитетом види као „објекат бриге“ или пасивног примаоца услуга, и уместо тога усвајање **инклузивне и партиципативне логике**. Осмишљавање образовних, културних и спортских активности које су приступачне и значајне за све, или барем за што већи број људи, није „додатна“ радња; није луксуз: то је саставни део улоге социјалних радника.

Закључно, превазилажење стереотипа значи прво посматрање особа са инвалидитетом као активних субјеката, носилаца жеља, потреба и вештина. То

значи препознавање да инклузија није само питање приступа, већ учешћа. И то значи преузимање одговорности, као професионалаца и као грађана, да допринесемо изградњи праведнијих, отворенијих и, у крајњој линији, хуманијих контекста.

2. Концепти разноликости и инклузије као темељи у свакој области: преформулисање наратива о младим особама са инвалидитетом захваљујући филму и свету комуникације

Приликом праћења младих особа са инвалидитетом у спортским, културним и уметничким активностима, неопходно сагледати **унапређење индивидуалних различитости** са пажњом не само на инвалидитет већ и на преференције, таленте и различита искуства, препознајући тако **разлике као вредност и онтолошки елемент конститутиван за људско биће** (*De Anna, Gaspari and Mura, 2015*). Правац који предлагемо јесте усвајање антрополошко-културне перспективе (*Remotti, 2011*) која нам омогућава да препознамо људску различитост као позитиван елемент. Са ове тачке гледишта, било би прикладно развити рефлексiju повезану са важношћу разматрања идентитета као плуралног и еволуирајућег ентитета.

Централно питање, упркос променама које се дешавају, увек и само се тиче једне димензије: могућности заједничког живота у поштовању и признавању разлика унутар заједничког порекла. Како су истакле неке студије, деца која имају искуство контакта у групама где постоје и други са инвалидитетом, изражавају позитивно мишљење и друштвену заступљеност ових других.

Одавде разјашњавамо концепт инклузије, који, са становишта специјалне педагогије, треба повезати са концептима различитости, разлике и равноправности. Инклузија је плуралност и поштовање различитости. То је пут чији је циљ да проналази стратегије и акције за смањење разлика и промовише једнаке могућности.

Помоћ, инспирација за изградњу путева за спровођење спортских и рекреативних активности за оне који нису радили посебно у овој области може доћи из филма и књижевности: филмови и романи који говоре приче о људима и младима са инвалидитетом, али само неки филмови! У ствари, чак и наративи о особама са инвалидитетом одражавају културу и друштво и често су резултат предрасуда и стереотипа толико седиментираних да не раде ништа осим што репродукују слике и идеје које стручњаци на ту тему оштро критикују. На пример, *Jacopo Melio*, новинар, активиста, писац и одборник региона Тоскана, нуди нам овај чланак о филмовима. Укључујемо га у скоро комплетној верзији јер је веома јасан и приказује новије наслове који се могу пронаћи на платформама и/или на Јутјубу.

„Након још једне објаве на друштвеним мрежама у којој се са извесним ентузијазмом говорило о „Адвокату Ву“, једној од најновијих јужнокорејских серија које су се појавиле на Нетфликсу, одлучио сам да попустим и снимим

све епизоде за само два дана. Не без бола. Да, зато што они који ме добро познају такође знају за мој скептицизам и екстремну критику (не пристрасну!) према филмовима и ТВ серијама које говоре о инвалидитету и, у горе поменутом случају, о неуродивергенцији. То зависи од два разлога: први је **претерана „романтизација“ инвалидитета**, која га не само да чини веома удаљеним од стварности, већ често завршава његовим „карикатурисањем“, инсценирајући праве „карикатуре“; други се тиче чињенице да **ликове са инвалидитетом ретко играју особе са инвалидитетом** (и овде се, међутим, отвара веома широка дебата о праву на самопредстављање и о чињеници да нико не може/не би требало да замени припадника мањине/заједнице ако он или она није део ње, али о томе ћемо други пут са пажњом коју заслужује).“

Јасоро Мелио идентификује три врсте филмова и ТВ серија међу онима који говоре о инвалидитету:

- 1) они који о томе говоре на потпуно погрешан начин (са сажалењем, саосећањем, „*inspiration porn*“ или претераном „романтизацијом“) и имају лош заплет, или су технички лоше направљени;
- 2) они који о томе говоре на погрешан начин на концептуалном нивоу, али имају пријатан, забаван и понекад занимљив заплет (који и даље представљају добар забавни производ, уживање како не би навели просечног гледаоца да помисли да оно што гледа није у складу са оним што тврди заједница особа са инвалидитетом);
- 3) коначно, они који су заиста добро урађени, који правилно говоре о инвалидитету и имају причу која функционише, успевајући да укључи свакога.

У првом случају, каже Мелио, укључујем филмове попут **Me before you** (Ја пре тебе), где је инвалидитет приказан у супер привилегованом контексту и стога је једина стварна тешкоћа присутна протагонистичко неприхватање свог стања; **Runto to you** и **Detective by chance**, у којима је инвалидитет испричан на неозбиљан и лаган начин, схваћен као површан, попут ироније којом се покушава „умањити значај“, али која мало функционише (можда, за оне који воле лагану кинематографију).

У другом случају, листа постаје много дужа јер се у овим филмовима и серијама покушава намигнути гледаоцима који често немају алате да буду критички настројени према теми: **Forrest Gump, Wonder, Almost Friends, A Beautiful Mind and Rain Man**, мање познати филм **The Bélier Family**, и затим серија **Atypical and Special**. Иако сваки од ових наслова тежи да упадне у неке клишее и стереотипе, претерано романтизујући испричане приче, они су толико добро урађени (било зато што узбуђују, или зато што знају како да забаве, али и да размишљају, не на тривијалан начин) да имају огроман утицај на ширу јавност и ако то може да им послужи да их зближи и упозна

са инвалидитетом, чак и ако то није „прави“, спреман сам (мало, зар не!) да не демонизујем ову врсту рада.

Конечно, за трећи случај, предлажемо: серију **Sex Education** (лик особе са инвалидитетом јесте, и наглашавам срећом!), али и филмове **My Left Foot, Your Every Breath, The Theory of Everything, The Session** и документарца (одличан за стицање културе о првим активистичким покретима заједнице особа са инвалидитетом) **Crip Camp**. И мало шта друго.

Осим серије *Sex education*, заправо, то су приче које су све постојале, нису претерано фикционализоване, које преносе реалистичну идеју о инвалидитету, без заслађивања и без претварања протагониста у хероје, што све чини лаким када живот уопште није лак ако се суочавате са одређеним тешкоћама.

Да будемо јасни, не кажем да су само досадне ствари где плачете, падате у депресију или се плашите у реду. Али веровати да је рутина особе са инвалидитетом готово сва ружа и цвеће до те мере да је наводи да директно помисли на еутаназију само зато што више не може да приушти неки луксуз од многих које још увек поседује, или да је једини прави проблем потрага за кућним помоћником и да, када се једном пронађе, све иде прилично глатко у његовој сопственој вили без баријера где може да живи као краљ (мислим на *Almost Friends*), то је потпуно обмањујуће и ризикује да увреди оне који, у „истим“ условима, имају потпуно другачије свакодневне мисли и могли би се осећати потцењено.

Ова **тривијализација** се, по мом мишљењу, још више дешава када говоримо о менталном инвалидитету или неуродивергенцији (што није инвалидитет). У ствари, верујем да се чак и често цитирана серија „Адвокат Ву“ може сместити на другу листу: правни случајеви којима се баве су прилично оригинални, има много занимљивих идеја и не мањка ироније, са том самом „каваи“ веселошћу у позадини типичном за оријентални свет. Међутим, протагонисткиња је готово омражена због тога колико је претворена у „карикатуру“ пуну појачаних стереотипа о аутизму, као што је понављање неких фраза, избегавање друштвених интеракција, фиксирање на прецизне детаље или очигледно чудно понашање (без превише спојлера, рећи ћу вам само да, да би прошла кроз ротирајућа врата, мора да се претвара да плеше валцер како би координирала корак).

Овде верујем да ћемо имати праву напацију у филму када ликови са инвалидитетом у филму, поред тога што их играју заиста особе са инвалидитетом, буду људски лоши и непријатни, показују своје искрене слабости и крхкост и судариће се са стварним и свакодневним архитектонским, друштвеним и културним баријерама. Можда успевајући да превазиђемо све ово, уз веће или мање жртве, али ипак чувајући аутентичност живота на веродостојан начин.

Конкретни примери

Желимо да наведемо неке конкретне примере младих људи са инвалидитетом који су својим поступцима и личним подвизима, саопштеним на исправан начин, допринели промени погледа цивилног друштва на инвалидитет.

Најупечатљивији пример је *Beatrice Maria Adelaide Marzia Vio Grandis*, **позната као Bebe Vio**: италијанска мачевалка и спортска менаџерка, специјализована за флорет, параолимпијка, светска и европска шампионка у појединачном параолимпијском флорету.

Мачевањем се бави од своје пете и по године; са 11 година оболела је од менингитиса који јој је изазвао опсежну инфекцију, толико да су лекари били приморани да јој ампутирају удове. Након 104 дана хоспитализације, напустила је болницу и одмах наставила са школом. Затим је прошла моторичку рехабилитацију и физиотерапију у специјализованом центру за протезе.

Око годину дана након почетка болести, наставила је са спортским активностима као мачевалка, чак и на такмичарском нивоу, захваљујући посебној протези дизајнираној да подржи флорет.

Управо кроз спорт је наставила живот пун искустава и изазова. Постала је параолимпијска спортисткиња и истакла се, а медијска пажња јој је пружила прилику да се истакне и каже важне ствари. Она је веома фина девојка, интелектуално жива, шали се и често је иронична на рачун свог инвалидитета.

Захваљујући томе, од тада се појавила као сведокиња у многим телевизијским програмима како би ширила знање о мачевању у инвалидским колицима и параолимпијском спорту уопште, а такође и да би говорила о изазовима у животу уопште.

У многим приликама, такмичила се у рекламне сврхе заједно са својом инспиративном фигуром, вишеструком освајачицом медаља *Valentinom Vezzali*. Сарађивала је са многим међународним брендovima високе моде, а 2009. године породица је основала *Art4sport*, непрофитну организацију за подршку социјалној интеграцији кроз бављење спортом за децу са инвалидитетом (<https://www.art4sport.org/>).

Bebe Vio је написала две књиге, а 2023. године је дипломирала комуникацију и међународне односе на Универзитету *John Cabot* у Риму. У јануару 2025. године изабрана је у Федерално веће Италијанског мачевачког савеза као представница спортиста за четворогодишњи период 2025-2029.

Још једна занимљива категорија тиче се младих новинара, тренера, активиста и креатора садржаја које прате стотине хиљада људи, пратилаца. Њихов рад

се често састоји управо у деконструкцији стереотипа кроз аутентичне, ироничне, па чак и саркастичне, задивљујуће, културне наративе. У библиографији наводимо неке од ових профила.

3. Педагошке теорије и приступи образовању о разноликости и инклузији: резилијентност и међузависност

Остваривање добробити образовног успеха особа са инвалидитетом развија се у континуираном процесу који иде од циљаних интервенција на појединцима до размишљања о друштвеним, релационим и организационим контекстима. Да бисмо разумели овај концепт, који је сложен, неопходно је имати још један јасан концепт, а то је резилијентност или способност појединца или система да се суочи и превазиђе недаће, тешкоће или трауме, позитивно реорганизујући свој живот и трансформишући негативно искуство у лични раст и позитивне промене захваљујући мноштву међусобно зависних фактора. Ово се дешава у динамичном и међузависном процесу између биолошких, психолошких, друштвених и еколошких система, што помаже људима да превазиђу недаће и унапреде благостање.

Међународно признати педагози, *Andrea Canevaro* и *Elena Malaguti*, истичу колико је неопходно имати холистички и вишедимензионални поглед и приступ инвалидитету, који узима у обзир индивидуалне ресурсе људи, али и односе, контексте и стратегије интервенције како би се развила резилијентност. Имајући ово у виду, како би се подржали младићи и младе жене са инвалидитетом у рекреативним, културним и активностима у слободно време, важно је размотрити ових пет основних планова, у међусобном односу:

1. **Благостање и ментално здравље:** како на индивидуалном тако и на групном нивоу, јер стање благостања подстиче учење и активно учешће.
2. **Учешће и мотивација:** укључујући мотиве, интересовања, преференције, изборе и ниво самоопредељења и заступања ученика и младих.
3. **Културолошко знање и компетенције:** стечено знање може се трансформисати у практичне вештине и корисне компетенције.
4. **Улога референтних одраслих:** наставника и едукатора, са њиховим емоционално-релационим, методолошким и културолошким вештинама, и односима који се успостављају са ученицима и родитељима, терапеутима итд.
5. **Флексибилност наставног плана и програма и интеграција са вођењем и обуком за посао:** прилагођавање потребама младих и промоција комплетног пута раста.



Као што је очигледно, људски системи (интраиндивидуални, породични, друштвени) живе у блиској корелацији и нису раздвојиви. Студије у областима различитим као што су генетика, психологија, политичке науке, архитектура и људска екологија показују да резилијентност зависи подједнако од културно релевантних расположивих ресурса који међусобно делују са заједничким циљевима, као и од индивидуалних емоција, мисли, осећања и понашања.

Студија *Höltge, Theron и Ungar (2022)* показује да добра породична и пријатељска подршка побољшава резилијентност код адолесцената који доживљавају услове јаким недаћа које доводе до стања депресије на средњи и кратак рок, али да је временом школска подршка неопходна.

Према мултисистемском приступу резилијентности (*Masten, 2014; Scheffer et al., 2018; Ungar и Theron, 2020*), индивидуални, психолошки, културни, образовни и друштвени ресурси утичу једни на друге и играју фундаменталну улогу у промоцији менталног здравља (*Masten и Cicchetti, 2016*). Ове недавне студије оповргавају дефиницију резилијентности као способности прилагођавања и слажу се у њеном дефинисању као међузависног процеса између више фактора, и са социо-еколошке тачке гледишта.

Andrea Canevaro је коментарисао у часопису који сваке године бира једну кључну реч. Најновија? Марљивост. „За мене, **образовна заједница** покреће марљивост, то значи препознавање да свако има нешто у чему је способан и истовремено да нико не може бити довољан сам себи. Свако може бити марљив на свој начин, покренути нешто што може бити корисно другима. То је главна сврха образовне заједнице, **а не да било ко живи у позицији помоћи**, да се извуче из логике оних који имају и оних који немају, оних који имају мудрост и оних који су глупи, оних који су добро образовани и оних који су груби. **Не да некога научи да живи, већ да научи да живи заједно.**“

4. Инклузија у пракси. Неки оперативни предлози за рад са младима

Прво, иако неки инвалидитети могу личити једни на друге, ретко је пронаћи две особе са истим инвалидитетом и истом емоционалном реакцијом на своје стање, истом употребом опреме за подршку или сличним односима са околином. Дакле, очигледно је да свака особа са једним или више инвалидитета има специфичне способности, потребе и преференције о томе како да се носи са њима. **Стога је важно познавати инвалидитет, а посебно специфичну ситуацију особе са којом радите (са којом ћете радити)!**

Најбољи начин да то урадите јесте да **прво питате саму особу** (они најбоље познају своје стање!), или родитеље, старатеље, асистенте или лекаре те особе. Отворена комуникација у атмосфери поверења чини сарадњу најбољим могућим искуством за све.

У прошлости је постојала „Међународна класификација оштећења, инвалидитета и хендикепа“ која се фокусирала на здравствено стање особе и како га излечити или лечити (тзв. медицински модел инвалидитета). Ова класификација је 2002. године замењена модернијом „Међународном класификацијом функционисања, инвалидитета и здравља“ (www3.who.int/icf/) како би одражавала нови интегрисани **„био-психо-социјални приступ“** инвалидитету који се не фокусира само на **ограничења, већ на ниво функционисања и здравља.**

У ствари, на људску активност (извршавање задатка или радње) не утичу само физичка стања (болести и поремећаји) или оштећења (која се тичу телесне структуре или функција), већ и могућности и склоности за учешће (укљученост у животне ситуације). Постоје и фактори окружења (физичко, друштвено и ставно окружење у којем људи воде своје животе) и лични фактори (личност, лична ситуација...) који утичу на људску активност и учешће.

Овај нови „био-психо-социјални модел“ инвалидитета такође доводи до нових начина класификације инвалидитета људи у зависности од тога да ли се фокусира на телесне функције и структуру, активност или учешће особе или контекстуалне факторе.

Често, из различитих разлога, стварни „учинак“ младих особа са инвалидитетом (шта појединац заправо ради у свом тренутном окружењу и контексту) је мања од њиховог „капацитета“ (способности појединца да изврши задатак или радњу, његовог највећег вероватног нивоа функционисања у датој области у било ком датом тренутку). Овај јаз може бити узрокован:

- *Претерано заштитничко окружење* (родитељи, омладински радници, други): не могу или им није дозвољено да обављају активност јер „имају

инвалидитет“, иако би имали капацитет да обављају активности **ако би биле прилагођене њиховим специфичним потребама.**

- *Научена беспомоћност:* особе са инвалидитетом мисле да није могуће обављати активност јер никада нису имале ту прилику или никада нису виделе никога са инвалидитетом да то ради (узори)
- *Инвалидитет:* став (свестан или несвестан) према особама са инвалидитетом, као особама са мање права
- *Страх од неприступачности:* особе са инвалидитетом нерадо учествују јер немају уверљиве информације о приступачности активности, локацији, превозу...
- *Недостатак асистивних технологија:* често технологија не постоји у „готовом“ облику или може бити превисока због трошкова, али многи корисни алати могу се измислити или направити уз употребу креативности (рампе, седишта, алати,...)
- *Недостатак адаптације и креативности:* методе омладинског рада могу се прилагодити уз мало креативности: зашто не цртати уместо говорити (поремећај говора), зашто не подићи руке у ваздух уместо скакати (инвалидска колица)... потребно је само посветити време и пажњу фази планирања активности. Понекад може помоћи и вежба „ставити се у туђе ципеле“.

Омладински рад може бити кључан у премошћавању јаза између онога што особе са инвалидитетом раде и онога што би заправо могле да ураде. Изазов је ваш!

Како то учинити? ОПШТИ САВЕТИ ЗА ИНТЕРАКЦИЈУ СА ОСОБАМА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ

- Када почнете да комуницирате са особама са инвалидитетом, полазите од претпоставке о **максималним могућим физичким и интелектуалним способностима** и само ако је потребно, постепено се прилагођавате инвалидитету.
- **Не претпостављајте да све особе са инвалидитетом имају ограничене интелектуалне способности**, нити да су људи који користе инвалидска колица веома спори, нити да су људи са белим штапом потпуно слепи, итд.
- Када вас упознају са особом са инвалидитетом, **радите исто што бисте радили са другим људима које срећете.** Ако се обично рукујете, понудите руку. Људи са ограниченом употребом руку или који носе протезу обично се рукују. Руковање левом руком је прихватљив поздрав. Ако обично пољубите у образ, урадите исто, можда ухватите слепог човека за рамена да би осетио да долази пољубац, итд...
- **Понашајте се према одраслима као према одраслима.** Обраћајте се особама са инвалидитетом на исти начин као и другим људима. Ако је ретко у вашој култури користити имена (из љубазности), онда

се на особе са инвалидитетом односе и у формату господин или госпођа/госпођица.

- **Ако нудите помоћ, прво питајте** да ли особа са инвалидитетом жели помоћ и сачекајте док ваша понуда не буде прихваћена (осим ако неко неће пасти или тако нешто). Најбоље је да особа са инвалидитетом да упутства како да пружи помоћ (нпр. неки делови инвалидских колица су крхки или се лако скидају, па то није добро место за подизање или вучење инвалидских колица,...).
- **Опустите се! Немојте се стидети** ако користите уобичајене изразе попут „Видимо се касније“ или „Јесте ли чули за ово?“ који се чине да се односе на инвалидитет особе. Често и сама особа користи ове изразе. Не покушавајте да будете превише политички коректни и данима размишљајте како да зовете особу са инвалидитетом – само питајте. Погледајте и следећи одељак испод.
- Постоје компаније које могу да изнајме/продају/поправе помоћну опрему (инвалидска колица, лифтове, помагала за ходање, слушне апарате, специјалне наочаре итд.) када вам је потребна. Унапред се распитајте где и како да пронађете помагала.
- Узмите најзахтевније захтеве као минимални стандард, нпр. највећа инвалидска колица, особу која најспорије хода или једе, особа са најслабијим видом...). На овај начин, сигурни сте да никога нећете запоставити.

Ови и многи други предлози о томе како организовати мешовите активности са младима могу се наћи у књизи „БЕЗ БАРИЈЕРА, БЕЗ ГРАНИЦА“ - практичној брошури за покретање међународних пројеката за младе са мешовитим способностима (укључујући особе са и без инвалидитета), доступној на веб-сајту *SALTO YOUTH*.

Приликом организовања активности намењених мешовитим групама младих, наглашава се важност стављања младих у центар пројекта, њиховог укључивања у планирање и развој активности. Активности морају бити прилагођене способностима и интересовањима учесника, избегавајући стереотипе везане за инвалидитет. Да би се промовисало учење и забавна искуства, неговала инклузија и сарадња између младих са различитим способностима, препоручује се:

- Понудите опције променљивог интензитета за активности, поштујући индивидуалне нивое енергије и потребе.
- Користите креативне методе као што су позориште, сликање, музика и игре како бисте подстакли интеракцију.
- Укључите тренутке забаве како бисте стимулисали учење и социјализацију.

- Прилагодите методе комуникације, користећи визуелне алате, симболе и невербалне језике како бисте превазишли језичке и баријере везане за инвалидитет.
- Створите безбедно и пријатно окружење, са механизмима за праћење емоционалних потреба учесника (ово ћете дефинисати у тиму).

Практичне потребе мешовитих група углавном се односе на приступачност и прилагођавање инфраструктуре и алата како би се осигурало учешће свих. Ево најважнијих:

- **Приступачност места:** спаваће собе, купатила, тоалети, радне собе, ресторани и паркинзи морају бити приступачни и вертикално и хоризонтално. Морају постојати рампе, лифтови и стазе без препрека.
- **Методе рада:** коришћење алата као што су аудио петље, читачи Брајевог писма, флипчартови на приступачној висини итд.
- **Превоз:** приступачност јавног превоза, са визуелним и гласовним упутствима, рампама и прилагођеним мапама.
- **Активности на отвореном:** приступачност урбаних подручја, прилагођене мапе, приступачни јавни тоалети и путовање у паровима или групама.
- **Слободно време и опуштање:** простори намењени одмору и опуштању за оне који се осећају уморно.
- **Свакодневни живот:** адекватна помоћна опрема за јело, купање и спавање.
- **Помоћна опрема:** доступност локалних компанија за изнајмљивање, продају или поправку опреме као што су инвалидска колица, помагала за ходање, слушни апарати, специјалне наочаре итд.

Емоционалне потребе учесника у мешовитим групама укључују аспекте везане за лично благостање и групну динамику. Ево главних:

- **Самопоштовање и осећај постигнућа:** радите на побољшању самопоштовања учесника, посебно код младих са инвалидитетом који се можда не осећају способним да учествују у међународним пројектима.
- **Удобност и инклузија у групи:** створите пријатно окружење кроз активности изградње тима и међусобно упознавање.

Предлажемо да почнете са мање захтевним активностима и постепено прелазите на изазовније активности како бисте изградили поверење и пријатељство.

- **Управљање фрустрацијама и незадовољствима:** обезбедите тренутке за повратне информације и евалуације (индивидуално, у

- малим групама, у националним групама, пре, током и после пројекта).
- **Забавни и пријатни тренуци:** укључите тренутке слободног времена и пријатне активности у програм, како током слободног времена, тако и као део активности.
 - **Слободно време и опоравак:** обезбедите слободно време и у групама и појединачно за опоравак од интензивних групних интеракција.
 - **Повезивање са породичним окружењем:** нуђење могућности комуникације са родитељима, пријатељима или вољенима путем телефона или е-поште како бисте се носили са евентуалним епизодама носталгије.

Ове потребе се могу решити већ током припреме пројекта/активности и морају се реплицирати у међународном контексту како би се осигурало позитивно искуство за све учеснике.

Коначно... Хетерогене активности, укључивање заједнице

Уз одређене изузетке, увек је корисно организовати активности, догађаје, демонстрације отворене за све и у мешовитим групама и укључити цивилно друштво! Шта се подразумева под цивилним друштвом? Школе, спортски клубови, удружења, фриленсери, породице, парохије, власници продавница, локалне власти, појединачни грађани, неформалне групе, трговинска удружења, сви морају бити укључени...

5. Инклузија као алат за побољшање емоционалне интелигенције

Инклузија, схваћена као способност прихватања и вредновања различитости, игра фундаменталну улогу у развоју емоционалне интелигенције. Инклузивно окружење, у школи, на послу и у спорту, у удружењима, подстиче развој емоционалних вештина као што су емпатија, емоционална регулација и самосвест, кључни елементи емоционалне интелигенције. Ово се односи на младе људе који су укључени, али и на саме социјалне едукаторе.

Ево неких кључних концепата везаних за инклузију као елемент који повећава емоционалну интелигенцију:

- **Изложеност различитостима:** интеракција са људима који су другачији по пореклу, искуству и перспективама обogaћује емоционални репертоар и омогућава појединцу да развије боље разумевање емоција других људи.
- **Социјално учење:** инклузивно окружење подстиче социјално учење, што је способност посматрања, разумевања и имитирања позитивних друштвених понашања, укључујући и она која се односе на управљање емоцијама.
- **Развој емпатије:** инклузија подстиче емпатију, способност разумевања и дељења осећања других. Овај процес је кључан за изградњу смислених односа и конструктивно управљање конфликтима.
- **Стварање позитивне климе:** инклузија ствара климу поверења и прихватања, где се људи осећају слободно да изразе своје емоције, добију подршку и уче од других.
- **Емоционална писменост:** инклузивно окружење може бити плодно тло за емоционалну писменост, што је учење емоционалног речника и стратегија за управљање сопственим емоцијама и емоцијама других.

Неки примери како се инклузија може претворити у конкретне акције:

- **Време у кругу:** активности попут времена у кругу, у којима учесници деле своја емоционална искуства, помажу у стварању позитивне групне атмосфере и развијању емпатије.
- **Путеви емоционалне писмености:** специфични програми који уче како препознати, разумети и управљати емоцијама, како појединачно тако и у групама кроз активности у малим групама.
- **Распоред у учионици и структура групе:** физичко окружење које погодује интеракцији, као што су редовне групне активности или клупе распоређене у острва, може олакшати

комуникацију и сарадњу, што је кључно за емоционални развој.

- **Обука едукатора и наставника:** обука о емоционалној интелигенцији за оне који раде у обуци и образовању је неопходна за стварање инклузивног школског окружења и промоцију добробити свих ученика.
- **Инклузивне активности:** школски излети или активности које укључују људе са различитим способностима и пореклом могу помоћи у развоју емоционалне интелигенције у неформалном окружењу.

Инклузија није само етичка вредност, већ и моћно средство за промоцију емоционалне интелигенције. Стварање инклузивног окружења, где је различитост добродошла и цењена, омогућава свима да развију емоционалне вештине које су фундаменталне за лични и друштвени живот.

6. Мерење утицаја инклузивних иницијатива

Процена утицаја омогућава мерење ефеката, очекиваних или неочекиваних, које генерише пројекат и представља последњу карику у процесу дизајнирања која повезује ресурсе, акције, производе, резултате и, заправо, **ефекте**. Потоњи се манифестују у смислу друштвених промена које се директно могу приписати одређеним активностима и омогућавају да се појави њихова одрживост. Референтни принципи који морају да воде анализу евалуације су:

1. методолошка строгост: јасно и контекстуализовано указивање на методолошке основе које воде истраживање евалуације;
2. друштвени утицај: докази о стварној промени генерисаној код прималаца у погледу стања образовног сиромаштва и општинских исхода у територијалним заједницама на које се пројекат односи;
3. дисеминација и учење: разрада запажања о генерисаном утицају (научене лекције и препоруке) и њихова дисеминација међу различитим нивоима актера укључених у пројекат.

Узимајући у обзир специфичну природу различитих пројеката, процена друштвеног утицаја може обухватити различите нивое, од микро нивоа, повезаних са променама насталим код директних прималаца, до макро нивоа, који утичу на системе и референтне заједнице. Реч је о анализи и директних ефеката активности и ширим промена које оне могу генерисати код људи и у заједници.

Мерење утицаја инклузивних иницијатива захтева приступ који комбинује праћење и евалуацију. Ево неких кључних елемената:

1) Заједничко креирање активности

Активно укључити децу и породице у дизајнирање, спровођење и евалуацију иницијатива, осигуравајући да су активности релевантне, приступачне и да одговарају њиховим потребама и тежњама свих укључених.

2) Мониторинг

Прикупљајте податке и информације током обављања активности, користећи квантитативне и квалитативне индикаторе, како бисте пратили напредак и извршили евентуална прилагођавања.

Како? Кроз индикаторе утицаја, тј. специфичне индикаторе дефинисане унапред за мерење промена, на пример: побољшање благостања, повећање друштвеног учешћа, развој вештина, промене у понашању, јачање породичних односа.

Неки примери индикатора

За децу: побољшање самопоштовања, повећање учешћа у школи, развој нових вештина, смањење ризичног понашања, јачање односа са вршњацима.

За породице: побољшана породична комуникација, повећано учешће родитеља, ојачан осећај заједништва и приступ услугама подршке.

За заједницу: повећање грађанског учешћа, побољшање друштвене кохезије, већа свест о питањима инклузије и развој културе инклузије.

3) Евалуација

Анализирајте утицај активности, мерећи промене које су се догодиле код учесника (деца, породице, заједнице) и процењујући остварење постављених циљева кроз *партиципативни приступ*, наиме: активно укључите децу и породице у процес евалуације, путем интервјуа, фокус група и упитника, како бисте прикупили њихова запажања и процене о утицају иницијативе.

Анализа података прикупљених кроз праћење и евалуацију служи за идентификацију снага, слабости, области за побољшање и научених лекција.

4) Резултати

Дељење резултата процене са учесницима и заједницом је неопходно за промоцију транспарентности, одговорности и континуираног учења.

Континуирана евалуација је стога кључна за разумевање да ли инклузивне иницијативе постижу своје циљеве и за идентификацију области у којима је потребно предузети мере како би се побољшала њихова ефикасност. Партиципативна евалуација, посебно, омогућава корисницима да буду активно укључени у процес евалуације, осигуравајући да се њихови гласови чују и да иницијативе заиста одговарају њиховим потребама.

Укратко, мерење утицаја инклузивних иницијатива, посебно оних које су заједнички конструисане, захтева холистички, партиципативан и приступ заснован на доказима, који узима у обзир и директне ефекте и шире промене на индивидуалном и нивоу заједнице.

7. Подржавање промена: одрживост иницијатива

Културолошке иницијативе које укључују младе људе могу бити и економски и еколошки одрживе, али захтевају пажљив и интегрисан приступ. Неопходно је одговорно управљати ресурсима, промовисати одрживе праксе и грађански активирати младе људе, трансформишући их у праве покретаче промена. У наставку је кратак списак битних елемената које треба имати на уму за економску и еколошку одрживост догађаја и пројеката.

Економска одрживост

Иновативни пословни модели. Културолошке иницијативе треба да истраже пословне моделе који не зависе само од јавног финансирања или донација, већ који генеришу сопствени приход кроз активности као што су продаја производа, културне услуге или плаћени догађаји.

Стратешка партнерства. Сарадња са локалним властима, компанијама и другим организацијама може понудити финансијску и логистичку подршку, као и неговати умрежавање и синергије.

Ефикасно коришћење ресурса. Оптимизација коришћења ресурса као што су енергија, вода и материјали, смањење отпада и усвајање одговорних пракси потрошње могу помоћи у смањењу оперативних трошкова.

Одрживост животне средине

Смањење утицаја. Културолошки догађаји треба да минимизирају утицај на животну средину, бирајући еколошке материјале за поставке и промоције, смањујући емисије CO₂ повезане са путовањима и промовишући рециклажу и смањење отпада.

Образовање и свест. Укључивање младих у дизајн и спровођење одрживих иницијатива може повећати њихову еколошку свест и претворити их у промотере одговорног понашања.

Унапређење културолошког наслеђа. Иницијативе могу унапредити културолошко и природно наслеђе, подижући свест младих о његовом очувању као одрживом ресурсу.

Укратко, одрживост културолошких иницијатива са младима захтева интегрисани приступ који узима у обзир и економске и еколошке аспекте, активно укључујући младе као протагонисте промена и промовишући њихово учешће у културолошком и друштвеном животу.

2 ДЕО: Практични део: савети, добре праксе, примери и активности

2.1 Како дизајнирати инклузивне радионице корак по корак

Осмишљавање и вођење радионица са мешовитим групама младих људи, укључујући и оне са инвалидитетом, захтева много више од пуког избора активности и њеног спровођења. Многи омладински радници су веома мотивисани да створе занимљива, значајна искуства, али често осећају несигурност како да прилагоде методе, просторе или стилове комуникације како би осигурали да сви могу у потпуности да учествују. Ова несигурност није знак неискуства, већ одраз колико сложен и разнолик може бити прави рад на инклузији.

Инклузија се не дешава спонтано, она је резултат промишљене припреме, намерног планирања и дубоке свести о различитим начинима на које млади људи доживљавају свет. Свака група доноси низ способности, потреба, емоција, страхова и снага. Неким младим људима може бити потребно више времена да разумеју упутства, другима могу бити потребни прилагођени физички простори, а многим су корисни визуелни, тактилни или поједностављени материјали. Без адекватне припреме, чак и добро осмишљене активности ризикују ненамерно искључивање оних који им не могу приступити или се ангажовати са њима на исти начин као њихови вршњаци.

Из тог разлога, осмишљавање инклузивне радионице није само технички задатак, већ педагошки и релациони процес. Он захтева од омладинског радника да предвиди баријере (као што су физичке, сензорне, емоционалне, комуникативне) и уклони их пре него што се појаве. То захтева флексибилност, креативност и разумевање безбедности, не само у смислу физичке приступачности већ и емоционалног благостања. Када се добро ураде, инклузивне радионице стварају могућности за сваког учесника да допринесе на смислен начин, да се осећа цењеним и да се ангажује у складу са својим способностима, интересовањима и нивоом удобности.

Овај водич нуди јасан, корак-по-корак метод за подршку омладинским радницима, едукаторима и фацитаторима у планирању, прилагођавању и спровођењу радионица које су доступне свима. Приступ описан овде није везан за одређену тему (која укључује спорт, позориште, уметност, ангажовање заједнице или подизање свести), јер је истинска инклузија трансверзална. Када омладински радници науче како да структурирају сесије инклузивно, могу применити исте принципе на било коју тему или контекст.

Корак 1: Дефинишите сврху и циљеве учења

Пре планирања било које активности, неопходно је разјаснити зашто се радионица организује и какву промену жели да генерише. Инклузивна радионица постаје заиста значајна само када је њена сврха јасно дефинисана. Ова сврха служи као темељ на коме ће се градити све остале одлуке као што су методе, материјали, адаптације, време и евалуација. Многи омладински радници почињу планирање са општом идејом („желимо да радимо на инклузији“ или „желимо да урадимо креативну активност“), али без прецизне сврхе, тешко је разумети да ли се радионица бави стварним потребама или да ли млади људи могу у потпуности имати користи од ње. Дефинисање сврхе помаже да се општа намера трансформише у конкретан образовни пут.

Да би подржали овај процес, фацитатори могу размислити о следећим водећим питањима:

- Коју промену или развој треба да подржи ова радионица?
- На који аспект инклузије, личног раста или групне динамике се активност фокусира?
- Како се ово повезује са ширим циљевима пројекта или организације?

Када се сврха утврди, неопходно је идентификовати очекиване исходе учења. Исходи учења описују шта учесници треба да знају, осећају, разумеју или буду у стању да ураде до краја активности. Они не прописују како учесници морају да изразе ово учење, али служе као компас за фацитатора, осигуравајући да радионица остане кохерентна, циљана и приступачна.

Корак 2: Упознајте своје учеснике

Инклузивно дизајнирање радионице почиње много пре него што се било која активност одржи. Почиње разумевањем ко су учесници, каква им је подршка потребна и како доживљавају групно окружење. Свака млада особа доноси јединствену комбинацију снага, изазова, преференција и животних искустава, а припрема за ове разлике је неопходна како би се осигурало пуно учешће. Када омладински радници одвоје време да унапред прикупе информације, уклањају многе препреке које би се иначе појавиле током саме радионице. Припрема није само логистички корак, то је етички корак. Она комуницира поштовање, бригу и професионализам. Омогућава фацитаторима да створе простор у коме се свака особа осећа уважено од самог почетка, а не само када се појаве потешкоће.

Ово подразумева прикупљање конкретних детаља који утичу на то како свака млада особа може безбедно и удобно да учествује. Информације могу да укључују:

- Специфичне инвалидитете или потребе за подршком

- Разматрања мобилности, укључујући употребу помагала или потребу за помоћи
- Сензорне осетљивости, као што су звук, светлост или додир
- Релевантне информације о здрављу или лековима потребне за безбедност
- Преферирани стилови комуникације (аугментативна и алтернативна комуникација, визуелна подршка, једноставан језик)
- Алергије или потребе у исхрани
- Контакти у хитним случајевима и све критичне личне информације

Рано прикупљање ових информација омогућава омладинским радницима да предвиде адаптације уместо да их импровизују на лицу места, што може створити стрес и за учеснике и за фацитаторе.

Поред практичних потреба, подједнако је важно разумети шири контекст у коме се свака млада особа налази. То укључује:

- Претходна искуства са инклузијом или групним активностима
- Културолошка или језичка разматрања која могу обликовати учешће
- Могуће страхове, оклевање или претходна негативна искуства
- Типичне нивое енергије или обрасце концентрације
- Транспортне или логистичке баријере које могу утицати на тачност или учешће
- Лична очекивања, наде или забринутости у вези са самом радионицом

Ове информације помажу фацитаторима да креирају активности које се осећају релевантним, пријатним и емоционално безбедним, посебно за младе људе који су можда раније имали ограничене могућности да учествују у инклузивним окружењима.

Корак 3: Провера приступачности простора

Инклузивна радионица не зависи искључиво од добре фацитације или промишљених активности, она се такође ослања на окружење у којем се одржава. Физички простор, начин на који је организован и сензорни услови играју кључну улогу у одређивању да ли сваки учесник може удобно и безбедно да учествује. Приступачност се стога мора сматрати саставним делом процеса планирања, а не додатним детаљем који се решава само на дан активности.

Физичка приступачност

Ова димензија се односи на то колико лако појединци могу да се крећу до, кроз и унутар простора радионице. Укључује распоред намештаја, присуство чистих стаза, приступачност улаза и основних објеката, као и способност самосталног или уз подршку кретања у окружењу. Обезбеђивање физичке приступачности смањује стрес за учеснике и промовише аутономију.

Сензорна приступачност

Многи млади људи доживљавају осетљивост на светлост, звук, мирисе или визуелне стимулусе. Процена сензорне приступачности подразумева процену укупне атмосфере простора, проверу да ли се окружење може прилагодити када је потребно и осигуравање да учесници имају приступ мирнијим подручјима ако им затребају. Простор прилагођен сензорним условима подржава емоционалну регулацију и негује осећај сигурности.

Когнитивна и комуникациона приступачност

Да би био заиста инклузиван, простор радионице мора такође да подржи појединце који другачије обрађују информације. То укључује разматрање начина приказивања инструкција, да ли су доступни визуелни помагала, да ли је сигнализација јасна и да ли су комуникациони алати попут симбола или поједностављеног текста доступни. Припрема простора на овај начин побољшава разумевање, смањује забуну и подржава различите стилове учења.

Корак 4: Структурирање тока радионице

Када је сврха радионице јасна и приступачност простора обезбеђена, следећи корак је осмишљавање кохерентне и инклузивне структуре саме сесије. Добро испланирана радионица прати јасан ток који води учеснике од доласка до завршетка, балансирајући активност, рефлексiju, интеракцију и одмор. Ова структура ствара предвидљивост и безбедност, две битне компоненте за инклузију, посебно када се ради са мешовитим групама. Инклузивна структура не значи крутост. Уместо тога, она нуди стабилан оквир унутар којег може доћи до флексибилности. Помаже омладинским радницима да остану пажљиви на време, емоционалну климу и променљиве потребе учесника. Такође помаже младима да разумеју ритам радионице, предвиде шта следи и да се оријентишу кроз искуство.

Следећи елементи могу водити развој добро уравнотежене сесије:

Отварање и стварање безбедне групне климе

Фаза отварања поставља темеље за поверење и учешће. То је тренутак да се учесници топло поздраве, разјасне очекивања и успостави заједнички осећај сврхе. Овај део обично укључује кратке ритуале добродошлице, једноставна представљања и заједничко креирање групних договора. Јасно отварање радионица помаже учесницима да се осећају присутно и смањују неизвесност или анксиозност.

Загревање и активација

Активности загревања служе да „пробију лед“, активирају пажњу и помогну учесницима да пређу у начин размишљања радионице. Загревање треба да буде једноставно, приступачно и прилагодљиво различитим способностима. Оно припрема групу да се дубље ангажује у главној активности, истовремено појачавајући осећај припадности и повезаности.

Главна активност

Ово је централна компонента радионице, где се одвија планирано учење. Главна активност треба да одражава исходе учења идентификоване раније и да буде структурирана на начин који омогућава вишеструке облике учешћа. Јасна упутства, визуелни или вербални знакови и могућности избора подржавају различите стилове учења. Током ове фазе, фацитатори могу понудити различите путеве или улоге како би осигурали да сви могу смислено допринети.

Кључни елементи планирања главних активности укључују:

- упутства корак по корак која се лако прате
- прилагођене материјале које сви могу користити
- могућности за сарадњу и интеракцију
- флексибилност за прилагођавање различитој брзини или нивоима удобности

Рефлексија и анализа

Рефлексија омогућава учесницима да пронађу смисао из искуства. Ова фаза подстиче појединце и групе да обраде оно што су научили, како су се осећали и који су увиди настали. Фаза инклузивне рефлексије нуди више начина за изражавање мисли (усмено, писано, визуелно или симболично) како би се сви гласови могли чути. Дебрифинг такође помаже фацитаторима да процене да ли се постижу исходи учења и како учесници реагују емоционално и друштвено.

Завршетак радионице

Промишљено завршетак помаже у консолидацији учења и завршетку радионице са јасноћом и смиреношћу. Ово може укључивати завршну проверу, резиме кључних порука или кратак ритуал који означава крај сесије. Јасни завршеци пружају емоционално затварање, јачају кохезију групе и подржавају учеснике у повратку својим свакодневним рутинама.

Корак 5: Прилагођавање активности различитим способностима

Инклузивне радионице постају заиста приступачне када се активности прилагоде различитим начинима на које млади људи могу да учествују, уче и изражавају се. Прилагођавање се не односи на поједностављивање садржаја

или смањење очекивања, већ на осигуравање да сваки учесник може да се смислено ангажује, без обзира на физичке, сензорне, когнитивне или емоционалне разлике. Промишљено прилагођавање јача учење, промовише достојанство и подржава аутентично учешће. Многе традиционалне методе претпостављају један начин учења или интеракције. У инклузивним окружењима, омладински радници се окрећу ка вишеструким путевима нудећи различите опције, прилагођавајући улоге, модификујући материјале или пружајући алтернативне облике изражавања. Када се ова прилагођавања унапред планирају, учесници се не осећају издвојено или другачије третирано, уместо тога, цела радионица постаје флексибилнија и одговара на индивидуалне потребе.

Прилагођавање упутстава и комуникације

Упутства треба да буду јасна и приступачна учесницима са различитим стиловима обраде. Ово може да укључује разбијање информација на мање кораке, пружање визуелне или писане подршке, поједностављивање језика где је то потребно или обезбеђивање понављања и појашњења. Приступачна комуникација помаже учесницима да разумеју шта се од њих очекује без стреса или забуне.

Нуђење више начина учешћа

Активности треба да пруже избор и флексибилност, омогућавајући учесницима да се укључе на начине који одговарају њиховим способностима и нивоима удобности. Ово може да укључује нуђење различитих облика доприноса, алтернативних улога у оквиру групних задатака или различитих нивоа физичког или когнитивног учешћа. Уградњом опција у дизајн активности, фацилитатори подстичу аутономију и смањују препреке.

Прилагођавање материјала и алата

Материјали који се користе током радионице морају бити употребљиви за све, што може захтевати прилагођавање величине, текстуре, формата или нивоа апстракције. Обезбеђивање приступачности материјала омогућава сваком учеснику да интерагује са активношћу самостално или уз минималну подршку. Ова припрема подстиче достојанство и инклузију.

Узимајући у обзир нивое енергије и темпо

Учесници се могу укључити различитим брзинама или са различитим нивоима издржљивости. Фацилитатори могу да планирају време, паузе и групе како би се прилагодили овим разликама, омогућавајући свакој особи да ради темпом који јој је безбедан и удобан. Када је темпо прилагодљив, учесници су у могућности да остану фокусирани и ангажовани.

Подржавање вршњачке сарадње

Неки учесници могу имати користи од заједничких улога или рада у пару, где сарадња побољшава разумевање, самопоуздање или комуникацију. Интегрисање вршњачке подршке у активности подстиче повезивање и смањује изолацију, уз поштовање аутономије и личних граница.

Корак 6: Припрема материјала и ресурса

Инклузивна фацилитација захтева пажљиву припрему материјала и алата који се користе током радионице. Приступачност садржаја (било визуелног, тактилног, аудитивног или писаног) често одређује да ли учесници могу самостално да учествују, разумеју упутства и осећају се самопоуздано учествујући у активности. Припрема материјала унапред стога није само практичан корак, већ и кључни елемент инклузивне педагогије. У многим омладинским активностима, материјали за радионице се креирају уз претпоставку да сви учесници обрађују информације на сличан начин. У стварности, млади људи имају различите сензорне, когнитивне и комуникацијске потребе. Неки се могу ослањати на визуелне знакове да би разумели упутства, другима може бити потребан поједностављен текст, тактилни елементи или алтернативни формати. Када су материјали пажљиво дизајнирани, они уклањају баријере и нуде вишеструке путеве ка активности. Да би се осигурало да сви учесници могу приступити садржају радионице, омладински радници могу узети у обзир неколико димензија приликом припреме материјала и ресурса:

Обезбеђивање приступачних формата

Материјали треба да буду понуђени у форматима које различити учесници могу разумети и лако их користити. Ово може укључивати припрему писаног садржаја у јасним и читљивим распоредима, обезбеђивање довољног контраста или нуђење визуелне подршке као што су симболи или структуриране илустрације. Када је потребно, информације се могу представити у поједностављеним или алтернативним форматима како би се смањило когнитивно оптерећење.

Обезбеђивање физичке употребљивости материјала

Алате и ресурсе треба одабрати или прилагодити тако да учесници са различитим моторичким способностима могу да их користе без фрустрације. Ово може укључивати избор материјала који се лако држе, прилагођавање величине предмета или пружање алтернатива које омогућавају удобну и самосталну употребу.

Подржавање мултимодалног учења

Пошто учесници уче и комуницирају на различите начине, материјали треба да подстакну ангажовање путем различитих канала, укључујући визуелне, аудитивне, тактилне или искуствене. Припрема комбинације ресурса помаже

да се осигура да свака особа може приступити информацијама на начин који јој највише одговара, а истовремено обogaћује окружење за учење.

Припрема комуникацијске подршке

Неким радионицама може бити потребна додатна подршка како би се помогло учесницима да разумеју упутства, прате редослед активности или изразе своје мисли. Фацилитатори могу припремити комуникационе алате као што су визуелни распореди, картице са упутствима, дијаграми корак по корак или поједностављени листови са упутствима. Ова подршка доприноси јасноћи, предвидљивости и емоционалној сигурности.

Организовање материјала за лак приступ

Материјали треба да буду распоређени на начин да учесници могу лако да им дођу, без потребе да траже помоћ. Добро организован простор помаже у одржавању аутономије и смањује непотребна кашњења или стрес током сесије. Такође помаже фацилитаторима да глатко управљају прелазима између различитих делова радионице.

2.2 Примери добре праксе

БАСКИН: НОВИ СПОРТ ЗА СВЕ

Баскин

Баскин је нови спорт инспирисан кошарком, али са јединственим и иновативним карактеристикама, оригинални спорт измишљен у Кремони (Италија) 2003. године и званично је признат од 2019. године. Отворен је за све, играче са и без инвалидитета, свих нивоа вештина и узраста. Инклузиван је, ангажован и такмичарски.

Циљ Баскин спорта је да створи тимски дух и промовише инклузију особа са инвалидитетом. Деца са и без физичког и/или интелектуалног инвалидитета играју заједно, стварајући мешовите тимове. То је активност која омогућава некима да играју, а другима да повремено „помогну“. Међутим, сви имају прилику да играју одлучујућу улогу у игри, свако дајући свој допринос. То је аутентичан спорт у којем свако може да користи своје вештине најбоље што може да би победили.

У Италији, Баскин укључује преко 5.600 људи, укључујући играче, тренере, судије, службена лица и менаџере, заједно са више од 5.000 ученика. Око 20.000 људи - породице, рођаци, пријатељи и присталице - активно учествује у Баскин заједници. Овај спорт се такође практикује у Шпанији, Француској, Грчкој, Луксембургу, Немачкој, Србији и Белгији.

Најважније карактеристике:

Баскин је иновативан и инклузиван спорт који промовише тимски рад, стратегију и приступачност за све. Прати сет од 10 правила која игру чине динамичном и непредвидљивом. Правила Баскина укључују следеће:

- **Опрема:** користите више кошева: два стандардна коша и два доња бочна коша. Стандардна лопта се може заменити лоптом друге величине и тежине.
- **Простор:** укључује заштићене зоне како би се осигурале фер могућности шутирања на бочне кошеве.
- **Правила:** сваки играч има дефинисану улогу на основу својих моторичких способности и такмичи се против противника истог нивоа. Улоге су нумерисане од 1 до 5, свака са специфичним правилима.
- **Подршка:** тотор (саиграч) може бити додељен да помогне играчу са инвалидитетом, пружајући различите нивое подршке током игре.



Званична мапа:

<https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=1cOcu9fOGOSYwHB0VypQQINVBZaK44gA&hl=it&femb=1&ll=43.5448616382616%2C11.232207849999973&z=5>



Извори

- Званични италијански национални веб-сајт: <https://www.baskin.it/>

Из Фондације Занандреа – локалне добре праксе/студија случаја: **Баскин Лајонс Ченто**

- ФБ страница:
<https://www.facebook.com/profile.php?id=61571040057983>
- ИГ страница: <https://www.instagram.com/baskinlionscento/>
- Видео запис тренинга:
<https://www.facebook.com/reel/580769528089617>
- Видео запис утакмице:
<https://www.facebook.com/reel/1857800248322603>

МЕТОДОЛОГИЈА ПОЗОРИШТА COSQUILLAS: ПРЕРАДА КРОЗ ПРИПОВЕДАЊЕ

Излазак из ормара са глумцима, а не професионалцима, којима је потребно да се појаве кроз приповедање и приповедање себи.

Методологија позоришта *Cosquillas* (МПЦ) није позоришна или педагошка методологија, већ алат за комуникацију наративне прераде за питања било које људске природе. Од децембра 2019. године је међународно признати бренд. Од дидактичке до уметничке сфере, методологија успева да створи интегративну атмосферу у којој се предлог за анализу различитих улога које постоје унутар динамике радне групе подржава, прихвата и разрађује: приоритет је добробит, између себе и колега студената, који пролазе кроз боље разумевање могућности управљања својим улогама/понашањима, унутар односа у самој групи.

Овај резултат је последица **комуникативне фацитације коју спроводи оператер** (кроз МПЦ), што нам омогућава да разумемо како да изградимо, кроз емпатију генерисану кроз пет корака (1. Посматрање; 2. Рефлексија, 3. Интеракција, 4. Стварање, 5. Дељење) који се развијају на путу који обично траје месецима рада са недељним терминима од 2 сата, тренутке сопственог идентитета у корист истраживачке групе, истичући разумевање вишеструких реалности.

Захваљујући овим карактеристикама, и уз одређене циљане сарадње, методологија је применљива у ширим друштвеним контекстима. Искуство може да створи позоришну представу, где говор тела преовладава над говором. Поред тога, може се делити са публиком ако то затраже учесници или клијенти.

Пут МПЦ-а не делује у овим секторима да би се добиле емисије које говоре искључиво о друштвеном, већ да би се омогућило реалностима без овог средства да могу да говоре о свету: њиховом свету. Нашем свету, који их и данас игнорише, не из злобе или равнодушности, већ због недостатка могућности: из тог разлога, учешће адолесцената и младих са инвалидитетом или социјалном крхкошћу у путевима који користе ову методу доводи до раста свести и самопоштовања и чини да научимо колико група може постати ресурс.

Најважније карактеристике:

Кључни концепти МПК-а су *Љубав, Бити вољен, Бити саслушан: излазак из ормара са глумцима, а не професионалцима, којима је потребно да се појаве тако што ће приповедати и приповедати себи.*

Метод је креирао и развио *Massimiliano Piva*.



Извори:

- Званична веб страница: <https://www.cosquillastheatremethodology.com/>
- Инстаграм страница: https://www.instagram.com/ctmtheatre?igsh=NW9zdDNydjllZm_c0

БАНДА РУЛИ ФРУЛИ: ИНКЛУЗИВНИ ОРКЕСТАР

Банда Рули Фрули је веома посебан музички пројекат настао у Италији 2010. године. То је инклузивни оркестар који окупља музичаре свих узраста, способности и порекла, показујући да музика може бити моћно средство за друштвену интеграцију и лични раст.

Оно што овај бенд чини заиста јединственим јесте начин стварања музике: коришћење неконвенционалних инструмената, често направљених од рециклираних материјала као што су пластичне посуде, отпадни метал и комади дрвета. Овај приступ промовише одрживост и чини музику доступном свима, чак и онима без музичког образовања или високих економских ресурса.

Главни циљ Банде Рули Фрули је инклузија: сви чланови, без обзира на своје способности или друштвене услове, проналазе своју улогу и могу допринети музици, јачајући осећај припадности, самопоштовања и сарадње.

Филозофија је да нема солиста или елемената који се истичу од осталих, већ да сви имају исти ниво и дају све од себе. То је пример како музика може да руши баријере и промени перцепцију о способности свакога да буде музичар.

Поред тога, заједничко прављење рециклираних инструмената помаже у развоју тимског рада и креативности, појачавајући поруку да музика може да окупи људе и превазиђе сваку друштвену или економску препреку.

Банда Рули Фрули није само оркестар, већ и покрет који слави јединство, разноликост и трансформативну моћ музике!

Најважније карактеристике:

1. Бенд је бенд. Нема солиста, нема елемената који се истичу од осталих, али сви смо исти и свако даје свој допринос са највећом посвећеношћу.
2. „Када свирамо, радимо, заједно смо, нема баријера између музичара, упркос њиховим различитим способностима: то је оно што осваја срца оних који нас упознају и разбија сваку предрасуду.“ – *Federico Alberghini* (директор бенда Рули Фрули).



Извори:

- Званична веб страница: <https://www.bandarullifrulli.com/>
- Фејсбук страница: https://www.facebook.com/bandarullifrulli/?locale=it_IT
- Инстаграм страница:
https://www.instagram.com/bandarullifrulli?fbclid=IwY2xjawlf3zdleHRuA2FlbQIxMAABHRHqkYNY37QMmyaGZuCKrI-eSWyWUL-CaQkN6q_Ag5H8hUjZCqj54GFKmw_aem_ZZvpL9vsC2WjlesFY6iKWQ
- Фондација Занандреа. „Уметничке праксе у омладинском раду“ - Упознајте Рули Фрулија, веома оригиналан начин музичког рада. Јутјуб видео креиран у оквиру европског пројекта „Суперхероји“ (2022-2-СУ02-КА220-УОУ-000101622). Доступно на:
<https://www.youtube.com/watch?v=Vo0eipjRGk0&t=8s>

ДРУГАЧИЈЕ УМЕТНИЦИ: УМЕТНОСТ ЈЕ УВЕК ПОЗИВ НА РАЗУМЕВАЊЕ / ИЛИ КРЕАТИВНОСТ МОЖЕ ПОМОЋИ У ПРЕВАЗИЛАЖЕЊУ НЕЗНАЊА

„*Diversamente Artisti*“ је добротворна аукција слика насталих и представљених у сарадњи са особама са инвалидитетом. Ова радионица је настала из заједничке страсти према уметности. Идеју су реализовали омладински радници дневног центра којим управља Фондација Занандреа из Чента у Италији, са циљем промоције рада људи који тамо раде свакодневно.

Пројекат има следеће циљеве: да пружи видљивост раду омладинских радника и младих особа са инвалидитетом, да прикупи средства за различите специфичне циљеве, да подстакне креативност, да се људи и млади са инвалидитетом осећају укљученим у заједницу којој припадају и цењеним због онога што могу да понуде.

Сликање заједно са особом коју познајем и са одређеном сврхом: унутар дневног центра постоји посебна просторија посвећена сликарским активностима и генерално свим активностима које укључују употребу различитих материјала стављених у службу уметности. У овом простору, особе са инвалидитетом знају да могу рачунати на време и стручност омладинских радника, који своје страсти стављају на располагање да би заједно стварали уметничка дела. Провођење времена сликајући и сарађујући у стварању заједничког дела даје осећај оснаживања и активног учешћа особи са инвалидитетом, нешто што мало других активности може да учини, посебно код особа са тешким когнитивним дефицитима.

Уметност тако нуди начин за преношење искустава када појединцима недостају вербалне вештине или када речи нису довољне. Људи су развили уметничко изражавање као маштовито средство за прилагођавање променљивим условима и решавање проблема.

Најважније карактеристике:

Страст и урођени таленти: Пројекат „*Diversamente artisti*“ настао је из страсти двоје омладинских радника према уметности, како теоријски тако и практично. Није потребна посебна обука, све док већ имате страст према цртању и сликању. Међутим, препоручљиво је развити знање у образовним и релационим областима како би се осигурала ефикасна интеракција са особама са инвалидитетом. Ово помаже у буђењу нових страсти и промовише осећај задовољства стварањем нечег лепог и дивног.

Аукција: Најважнији тренутак укључивања овог пројекта је аукција, током које се слике продају. Свако појединачно дело, свако платно, се продаје на аукцији. Свако издање „*Diversamente artisti*“ одржава се током локалног сајма у Ченту,

када је град пун живота, догађаја и људи из целе покрајине, обично на веома централној и спектакуларној локацији. Заједница је до сада реаговала са великим интересовањем и учешћем.

Интеракција са публиком: Пошто су особе са инвалидитетом на сцени да би представиле своје слике, могу учествовати у свим фазама аукције и научити забаван начин да купују и продају нешто.

Како се задатак планира

1. Објасните пројекат и које циљеве желите да постигнете учесницима.
2. Одређивање теме аукције.
3. Одлучите колико платна треба да се прода на аукцији и испланирајте „прилагођена“ упутства како би методе наставе биле персонализоване и сви могли у потпуности да учествују.
4. Техника која се користи је веома једноставна, АКРИЛ НА ПЛАТНУ. Платна су већ припремљена са цртежом који су направили омладински радници/локални уметници бојицама и оловкама; стога, омладински радници усмеравају особе са инвалидитетом у бојењу.
5. РАЗЛИЧИТЕ УСЛУГЕ И ПРОЈЕКТИ: развијање креативних веза између различитих пројеката.
6. ПОМОЋНА ТЕХНОЛОГИЈА: технологија може бити корисна и током истраживања за одређивање теме, и током презентације платна.



Извори:

- Брошура на тему „ИНКЛУЗИВНО УЧЕЊЕ КРОЗ КРЕАТИВНЕ ПРАКСЕ У ОМАДСКОМ РАДУ“ креирана у оквиру европског пројекта „Суперхероји“ (2022-2-CY02-KA220-YOU-000101622). Доступна на: <https://www.fondazionezanandrea.org/wp-content/uploads/2025/02/Superheroes-Booklet-EN.pdf>

ДАВАЊЕ ГЛАСА СЛИКАМА А.А.С. СИСТЕМА

Пројектом „Давање гласа сликама А.А.С. система“ у средњој школи „Ђ. Кардучи“, Удружење за социјалну промоцију „Il Nodo“ започело је процес промоције других облика комуникације, поред традиционалног писања, како би се спровела комуникација са и између субјеката у условима интелектуално-релационог инвалидитета кроз познавање других комуникационих система као што су Аугментативна и алтернативна комуникација (енг. *Augmentative and alternative communication – A.A.C.*).

Дискриминација овог алата омогућава укључивање других људи у ситуацијама рањивости и друштвених тешкоћа.

Удружење, овим предлогом, директно укључује децу са интелектуално-релационим инвалидитетом изражавајући њихове вештине кроз унапређење вештина које су стекли исти крхки субјекти који већ неко време користе овај облик комуникације.

Протагонисти пројекта су иста деца која користе симболички систем као облик комуникације и друштвене интеракције поред школске писмености са којом се суочавају са Министарским образовним програмом.

Ученици средње школе „Ђ. Кардучи“ били су укључени у све фазе пројекта, у којима су прво одржане обуке о социјалним и здравственим питањима везаним за инвалидитет, коришћењу симболичког система А.А.С. и начину успостављања односа са особама са интелектуално-релационим инвалидитетом, које су водили стручњаци из сектора. Програм је настављен практичним радионицама за превођење текстова у пиктограме и слике на платформи отвореног кода, спроведеним у радним групама у којима су деца са инвалидитетом применила свој таленат, вештине, особености и машту. У завршној фази пројекта, уз подршку саме деце са осетљивим развојем, просторије, услуге и сви заједнички простори Института обележени су симболима и пиктограмима.

Најважније карактеристике:

1. Ширећи се у школском окружењу, Удружење „Il Nodo“ чврсто верује да је овај систем одличан комуникациони алат јер је лако интуитиван, експлицитан и разумљив. Користан је у различитим областима: друштвеној, здравственој, историјској, уметничкој и културолошкој. Користан је за све оне људе који са потешкоћама приступају традиционалним писаним текстовима, који имају изражајне проблеме као што су когнитивно-релациони дефицит, посттрауматско стање или су странац или старија особа.

2. Ширење овог алтернативног облика комуникације је корисно за сузбијање културолошког слепила и чини наш друштвени живот приступачнијим и инклузивнијим.
3. Социјална изолација и тешкоће у комуникацији су често повезане и могу се манифестовати као симптоми психолошких поремећаја, посебно социјалног анксиозног поремећаја (социјалне фобије). Одсуство стимулуса и интеракција може довести до погоршања вербалне комуникације, концентрације и менталне флексибилности. Све особе са сложеним комуникацијским потребама показују склоност ка социјалној изолацији због изражајних и разумевајућих тешкоћа, тако да им употреба симболичког система А.А.С. омогућава да разумеју, интерагују са другима и знају.
4. Употреба слика и пиктограма за кодификацију окружења у којима живе ученици са сметњама у развоју показује добродошлицу, оријентацију и приступачност.

Извори:

- Official website: <https://www.associazioneilnodo.it/>
- Facebook page: <https://www.facebook.com/associazioneilnodoaps/>
- Instagram page: https://www.instagram.com/associazione_ilnodo

ШЕТЊЕ УДРУЖЕЊА „LE PASSEGGIATE DI AGATA“ УКЉУЧАВАЊЕ ЗАЈЕДНИЦЕ, ПОЛИТИКА И ЗАГОВАРАЊЕ: КАКО АКТИВИРАТИ ЗАЈЕДНИЦУ ОКО ПИТАЊА ИНКЛУЗИЈЕ?

Брошура удружења „Le Passeggiate di Agata Aps“ из Фераре почиње овим питањем „*Можете ли да замислите да не можете да уђете на нека места?*“. Ако се крећете у електричним или ручним инвалидским колицима или ако је способност кретања смањена, степенице и прагови често спречавају улазак у јавна или приватна места. Ако сте девојчица или дечак, попут Агате из Фераре, ходање или играње напољу није лако.

Удружење „Le Passeggiate di Agata APS“, основано на подстицај девојчице Агате, која живи у Ферари, сада тинејџерке која се креће у електричним инвалидским колицима, кроз своје активности промовише приступачност и право све деце (заправо све!) да се играју, уче и стичу искуства. Кроз партиципативне пројекте, удружење ствара значајна искуства која поштују и цене различитост.

ШТА РАДИ УДРУЖЕЊЕ

- промовише друштвене и културолошке иницијативе за подизање свести о контрасту архитектонских и културолошких баријера које спречавају особе са моторичким, менталним или сензорним инвалидитетом да у потпуности учествују у животу заједнице и/или чак да обављају активности свакодневног живота.
- шири, путем својих информативних канала, добре праксе и пројекте корисне за превазилажење архитектонских, друштвених и културолошких баријера;
- експериментише и преиспитује места, стазе, помагала и друге врсте подршке корисне за превазилажење архитектонских баријера и других алата који олакшавају живот особа са физичким и менталним моторичким инвалидитетом.

Најважније карактеристике:

Наши пројекти

1. Приступачне баште и игралишта: удружење је покренуло иницијативе за стварање приступачних башта почевши од Фераре. Деца, заједно са својим родитељима, наставницима и васпитачима, активно учествују у дизајнирању реконструкције игралишта. Баште не само да нуде место за игру, већ постају и лабораторије за еколошко образовање, где се учи поштовању и бризи о природи. Пример је парк Ђордано Бруно, обновљен захваљујући општини Ферара која је, уз регионалне ресурсе, успела да направи велико игралиште

са играма које су изабрали деца и млади уз подршку васпитача и архитеката. Пројекат је спроведен уз подршку Фондације Естенсе и оно што је некада било напуштено, небезбедно и нездраво место постало је градска зелена површина коју деца, млади и одрасли посећују у свако доба дана и вечери.

Линка до пројекта:

<https://lepasseggiatediagata.org/progetti-di-comunita/il-diritto-di-giocare-alla-open-and-to-participate/>

2. Шетње: шетње су организоване како би се пружила прилика за истраживање територије града из различитих углова гледишта (ходање или седење у инвалидским колицима, са повезом преко очију или чепићима за уши). Ове иницијативе су осмишљене да буду доступне свима, са посебном пажњом на децу и одрасле са моторичким инвалидитетом. Циљ је да се пажња задржи на приступачности путева и да се онима који се крећу без проблема покаже како степеница, подручје прекинуто због радова, може учинити једноставну шетњу заморном и нимало опуштајућом.

3. Креативне радионице: удружење организује креативне радионице које подстичу децу и младе да се изразе кроз уметност и природу. Ове активности су осмишљене са циљем да окупе адолесценте са и без крхкости промовишући њихову креативност, подстичући тимски рад и сарадњу међу учесницима. Радионице су осмишљене тако да свако дете може активно да учествује.

Погледајте, на пример, летњи пројекат „*Giocarte*“ документован кроз видео на Јутјуб страници Удружења.

Фотографија:



- Official website:
<https://www.lepasseggiatediagata.org>
- Facebook page:
<https://www.facebook.com/lepasseggiatediagata/>
- Instagram page:
<https://www.instagram.com/lepasseggiatediagata>

Литература

Европске и међународне веб странице

UNESCO (2017), *A Guide for ensuring inclusion and equity in education*, Paris, UNESCO. DOI:
<https://doi.org/10.54675/MHHZ2237>

World Health Organization – *World Report on Disability*, 2011
(free download: <https://www.who.int/teams/noncommunicable-diseases/sensory-functions-disability-and-rehabilitation/world-report-on-disability>)

Youth & Disability – Council of Europe
<https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/youth-and-disabilities>

SALTO (project)
<https://www.salto-youth.net/rc/inclusion/>

NO BARRIERS NO BORDERS – *A practical booklet for setting up international mixed-ability youth projects (including persons with and without a disability)*
Download this and other SALTO Inclusion booklets for free at: www.SALTO-YOUTH.net/Inclusion/

Списак ресурса за даље учење и подршку

Canevaro Andrea, Dario Ianes, *Diversabilità. Storie e dialoghi nell'anno europeo delle persone disabili*, 2003, Erickson

Gheno Vera, *Chiamami così. Normalità, diversità e tutte le parole nel mezzo*, Erickson, 2022

Malaguti Elena, *Quasi Adatti? Equità, Diversità, Inclusione e Resilienza – Approccio multisistemico, socio-ecologico nella ricerca nel campo della Pedagogia Speciale e Didattica Speciale*, in *Rivista L'integrazione scolastica e sociale*, Volume 22, Number 1, February 2023; Erickson Editore

Paolini Elena, Paolini Maria Chiara, *Mezze Persone. Riconoscere e comprendere l'abilismo*, Ventura Edizioni, 2024, and *'Che brava che sei'. 8 storie di abilismo quotidiani*, Edizioni Laterza, 2024

За оне који желе да знају више...

Cerebral Palsy:

<https://www.fightthestroke.org/>

<https://www.aincp.eu/kids>

Italian Association of People with Down Syndrome:

<https://www.aipd.it/site/>

International Down Syndrome Network:

<https://www.coorddown.it/>

The pan-European organization promoting the rights of autistic people:

<https://www.autismeurope.org/>

National Autism Observatory (Italy):

<https://osservatorionazionaleautismo.iss.it/asdeu>

Italian Federation for the Rights of People with Disabilities:

<https://fishets.it/>

Биографије

Много тога можемо научити читајући истините приче људи који су свој инвалидитет учинили не само својим посебним особинама већ и својим снагама. Или се можемо поистоветити са искуствима оних који су живели поред инвалидитета преко пријатеља, деце, браће и сестара или партнера.

Bebe Vio, *Se sembra impossibile allora si può fare*, 2019; Bur Editore

(Прича о чувеној италијанској мачевалки — књига која се може описати и као мотивациона.)

Bortuzzo Manuel, *Soli nella tempesta*, Rizzoli Editore, 2019; Libreria Tlon

Imprudente Claudio, *Da geranio a educatore. Frammenti di un percorso possibile*; Erickson Editore

Mazzariol Giacomo, *Mio fratello rincorre i dinosauri*, 2016, Einaudi Stile Libero
(Описује како је Ђакомо доживео откривање Дауновог синдрома код свог брата Ђованија и како је временом научио да превазиђе своје почетне предрасуде.)

ИЗДАВАЧ:



FONDAZIONE
DON GIOVANNI ZANANDREA
ONLUS



**Sufinansira
Evropska Unija**

Финансирано средствима Европске Уније. Изнесени ставови и мишљења су ставови и мишљења аутора и не мора да се подударају са ставовима и мишљењима Европске Уније или Европске извршне агенције за образовање и културу (ЕАЦЕА). Ни Европска Унија ни ЕАЦЕА не могу да се сматрају одговорнима за њих.